

Primeri dobrih praks na področju inkluzije učencev in dijakov s posebnimi potrebami

Patricija Haler

Osnovna šola Frana Metelka Škocjan

Uvod

Inkluzija učencev in dijakov s posebnimi potrebami ter dodatna strokovna pomoč sta termina, ki se vse bolj uveljavljata in uporabljata v vzgoji in izobraževanju.

Že prvo poglavje v knjigi *Koncept dela – učne težave v osnovi šoli* ima pomenljiv naslov Vključujoča šola (Nagode, 2008: 5).

Šola: izobraževanje za vse, brez izključevanj. Omogočiti primarno izobraževanje vsem otrokom ne glede na to, kakšne so njihove sposobnosti, iz katerega okolja izhajajo, imajo primanjkljaje ali ne, brez izključevanj.

V 2. členu zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami je zapisano: »Otroci s posebnimi potrebami so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci oziroma otroci z okvaro vidne funkcije, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, otroci z avtičnimi motnjami ter otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami /.../, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja.« (ZUOPP-1, 2011, Temeljne določbe, 2. člen)

V 4. členu istega zakona so zapisani cilji in načela: »Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami temelji na ciljih in načelih, določenih v zakonih za posamezno področje vzgoje in izobraževanja, in na naslednjih ciljih in načelih: zagotavljanje največje koristi otroka, celovitost in kompleksnost vzgoje in izobraževanja, enakih možnosti s hkratnim upošte-

vanjem različnih potreb otrok, vključevanja staršev, posvojiteljev, rejnikov in skrbnikov (v nadaljnjem besedilu staršev) v postopek usmerjanja in oblike pomoči, individualiziranega pristopa, interdisciplinarnosti, ohranjanja ravnotežja med različnimi področji otrokovega telesnega in duševnega razvoja, čimprejšnje usmeritve v ustrezen program vzgoje in izobraževanja, takojšnje in kontinuirane podpore in strokovne pomoči v programih vzgoje in izobraževanja, vertikalne prehodnosti in povezanosti programov, organizacije vzgoje in izobraževanja čim bližje kraju bivanja, zagotavljanja ustreznih pogojev, ki omogočajo optimalen razvoj posameznega otroka.« (ZUOPP-1, 2011, Temeljne določbe, 4. člen)

V *Konceptu dela* pa je zapisano še: »Za vodilni strokovni in politični koncept na področju vzgoje in izobraževanja otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami dandanes tako po svetu kot pri nas velja t. i. koncept vključevanja. Temeljno izhodišče vključujočega načina dela z učenci s posebnimi potrebami je pogled na otroke v učilnici kot na skupnost različnih, izvirnih posameznikov. Ko se o posebnih potrebah učencev z učnimi težavami govori v jeziku vključevanja, se jih razume kot posebne zaradi različnosti in posebnosti (izvirnosti) samih učencev.« In še: »Različnost, drugačnost, izvирnost, individualnost učencev potemtakem predstavlja osnovno izhodišče učiteljevega dela v vključujoči šoli. Odrasli učence v šoli spodbujajo in jim omogočajo, da soustvarjajo vzgojno-izobraževalni proces in so v njem dejavno soudeleženi na svoj lasten, individualen, izviren, zanje smiseln način.« (Nagode, 2008: 6)

Na naši šoli lahko zagotovo trdimo, da smo vključujoča šola, saj je učencev s posebnimi potrebami, ki

so del naše šolske populacije okoli deset odstotkov. Vsak, ne glede na primanjkljaje, ima svoj individualizirani program in zagotovljeno dodatno strokovno pomoč za premagovanje le-teh. Njegove primanjkljaje upoštevajo učitelji, ki mu prilagajajo delo glede na potrebe, učitelji za dodatno strokovno pomoč se trudimo premagovati primanjkljaje, skupaj pa želimo doseči učenčevo napredovanje in omogočiti njegov optimalni razvoj.

Dela in naloge izvajalca dodatne strokovne pomoči

V okviru dodatne strokovne pomoči vodim zbirko osebnih podatkov posameznega učenca, njegovo osebno mapo, sodelujem na sestankih strokovne skupine ter učencu zagotavljam individualno pomoč. Pomoč obsega širok spekter dejavnosti, kot so pogovori, pa naj gre za drobne vsakodnevne pogovore, svetovalne pogovore o učenju ali pa pogovore, ki sledijo učenčevemu neprimernemu vedenju pri pouku, nevestnemu opravljanju domačih nalog in pomanjkanju učenja. Nekatero ure dodatne strokovne pomoči so namenjene pripravi učnega gradiva in organizaciji, kar pomeni konkretno pripravo vprašanj in odgovorov na določeno temo, določitev dni in ur ocenjevanja znanja, pripravo urnika učenja po pouku ali v popoldanskem času doma, dogovore s predmetnimi učitelji, utrjevanje, umiritev pred ocenjevanjem ter podporo med samim ocenjevanjem, usmerjanje učenca in vodenje s skupnim ciljem premagati primanjkljaje in doseči postavljene cilje. Predvsem pa slediti smernicam in programu za delo, ki je zapisan v individualiziranem programu učenca s posebnimi potrebami.

V okvir individualnega dela z učenci spada prav tako evidentiranje učencev z učnimi težavami, iskanje in načrtovanje ustrezne pomoči. Tu gre seveda za sodelovanje z razredniki in ostalimi učitelji, ki določene učence poučujejo ali mu zagotavljajo pomoč. Po zaznavi, da ima učenec težave in potrebuje dodatno strokovno pomoč, je treba pred usmeritvijo opraviti štiri korake pomoči, ki jih šola kot ustanova lahko učencu ponudi, pred petim korakom, ki pomeni zahtevo za začetek postopka usmerjanja otroka s posebnimi potrebami.

Prvi in drugi korak sta obiskovanje dopolnilnega pouka ter individualne ali skupinske učne pomoči, tretji predvideva pripravo izvirnega delovnega načrta pomoči, četrti pa obravnavo in sodelovanje z zunanjimi

mi ustanovami. Ves čas je treba spremljati učenčev napredek, in šele če ni napredka ali je ta zanemarljiv, začnemo s postopkom za usmerjanje in pridobitev odločbe. Poleg sodelovanja s strokovnimi delavci, razredniki in kolegicami iz svetovalne službe, je treba ves čas sodelovati s starši, jim predstaviti težavo, jih usmeriti in voditi.

Eden izmed korakov je tudi vzpostavitev stika oziroma napotitev učenca in staršev na obravnavo k zunanjim ustanovam, kot so posvetovalnica za učence in starše, razvojna ambulanta idr.

Ves čas med samim postopkom usmerjanja je treba biti v podporo staršem, jih usmerjati, posredovati datume naročanja v zunanjih ustanovah, zbirati poročila, usmerjati učitelje, ki pripravijo poročilo, in jim pomagati s strokovnimi nasveti.

Po pridobitvi vseh poročil učiteljev in razrednika ter mnenj zunanjih ustanov je treba pripraviti dokumentacijo, zbrati in izpisati vse potrebne papirje ter oddati zahtevek za začetek usmerjanja; če zahtevek oddajo starši, pa je treba njim ponuditi podporo in pomoč.

Če učenec nato prejme odločbo, v kateri so zapisani primanjkljaji, profil strokovnjaka za pomoč ter prilagoditve, svetovalni delavec v sodelovanju z ravnateljem določi strokovno skupino, skliče člane strokovne skupine na prvi sestanek, pripravi individualizirani program za učenca sam ali sodeluje pri njegovi pripravi. V individualiziranem programu mora biti zapisano učenčevo trenutno stanje – globalna ocena, opredeljeni morajo biti primanjkljaji, prilagoditve na ravni šole in na ravni pouka ter program dela. Po podpisu individualiziranega programa mora svetovalni delavec usmerjati izvajalce, spremljati napredek ali pa tudi sam izvajati ure dodatne strokovne pomoči.

Ob začetku šolskega leta je treba učiteljskemu zboru na aktivu ali konferenci predstaviti učence, ki imajo učne ali kakršne koli težave – tiste z odločbami ali brez njih. Pri učencih, ki imajo odločbe in s tem prilagoditve, je treba prilagoditve za posameznega učenca predstaviti učiteljem.

Prav tako je treba ob začetku vsakega šolskega leta in nato vse leto skrbeti, da so zagotovljeni ustrezni in vsi zahtevani pogoji za šolsko delo učencev s posebnimi potrebami. Tako morajo biti na ravni šole zagotovljene prostorske, organizacijske in kadrovske prilagodit-

ve. Na ravni pouka pa organizacija pouka v razredu (prostor, didaktični pripomočki in oprema, organizacija časa), njegovo izvajanje (poučevanje in učenje, prilagoditve domačih nalog, učnega gradiva, časovne prilagoditve pri preverjanju in ocenjevanju znanja).

Med šolskim letom mora večkrat o napredku govoriti z razrednikom in učitelji, ki poučujejo učenca, z izvajalci dodatne strokovne pomoči, z učencem samim in s starši. Ob polletju ter ob koncu leta je treba pripraviti poročilo o realizaciji ur dodatne strokovne pomoči in napredku ter načrt za delo v naslednjem šolskem obdobju ali letu.

Ves čas je treba tudi spremljati novosti na področju vzgoje in izobraževanja, predvsem novosti, ki so vezane na delo svetovalnega delavca ali izvajalca skupinske in individualne učne pomoči za učence s posebnimi potrebami.

Ko je bila pred časom sprejeta sprememba zakonodaje na področju otrok s posebnimi potrebami ZUOPP-1 (dodana je bila nova skupina otrok s posebnimi potrebami – otroci z avtizmom, nov je postopek usmerjanja otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami idr.), sva s kolegico svetovalno delavko – socialno pedagoginjo in vodjo aktiva dodatne strokovne pomoči – novost najprej predstavili izvajalcem dodatne strokovne pomoči na aktivu, kasneje pa še celotnemu učiteljskemu zboru na redni mesečni konferenci.

Zaradi vsega omenjenega sem pred časom, ko se je začelo govoriti o prenovi izvajanja dodatne strokovne pomoči ter o ustanovitvi t. i. centrov izrazila svoj dvom. Strinjam se, da morajo biti strokovnjaki skupaj, da je pomembno izmenjavanje mnenj in izkušenj, pa vendar po več kot desetih letih delovanja na področju izvajanja dodatne strokovne pomoči vem, kako pomemben in kako velik del dela izvajalcev te pomoči zavzema vključevanje v šolo, v delovanje šole, njen ritem, poznavanje učiteljev, dinamike šole in razreda, pravil, odzivanja, sodelovanje z učitelji, dnevna komunikacija, pa naj gre za uradne ali neuradne kratke pogovore po urah, sodelovanje na konferencah, sestankih, sodelovanje in delo v razredu, ob dnevnih dejavnosti, takojšnje odzivanje na probleme itn. Vse to in še mnogo več lahko dosežemo le tako, da smo pedagogi in specialni pedagogi del strokovnega kadra ene ali največ dveh manjših osnovnih šol, saj le tako najbolje spoznamo učence, vse njihove primanjkljaje, pa tudi mnogo njihovih pozitivnih lastnosti.

Veliko učencev potrebuje pomoč pri organizaciji šolskega in domačega dela, občasne ali redne pogovore, sklepanja dogovorov in kompromisov, mogoče samo spremstvo k pouku in usmerjanje pozornosti, pa pisanje zunaj razreda s podaljšanim časom, urejanje zapiskov, pripravo učnega gradiva, spremstvo na dnevnih dejavnosti, kot so pohodi, idr. Vse to najbolj optimalno opravi strokovni delavec, ki je del učiteljskega zbora, ki dnevno srečuje učenca in njegove sošolce, ga opazuje na hodnikih, izmenjuje informacije z učitelji. Poleg tega naj ne bi pretirano obremenjevali učencev in izvajali ur dodatne strokovne pomoči v času pred poukom in po njem, zato je treba svoje delo z učitelji usklajevati tedensko in pogosto tudi dnevno, z razredniki je treba sodelovati pri pripravi individualiziranega programa in sklicevanju strokovnih skupin, v času govornih ur je treba biti na razpolago staršem, na aktivih in konferencah je treba poročati o težavah ali napredku itn.

Seveda ne smemo pozabiti na specifične, kot je npr. logopedsko obravnavo, pri kateri ima npr. učenec eno uro logopeda tedensko in celo uro namenita le premagovanju učenčevega primanjkljaja – ker gre za specifično delo, ki ni vezano na pouk, je to ustrezna rešitev. Pedagogi, specialni pedagogi in socialni pedagogi pa bi morali biti del šolskega sistema in to tudi ostati.

Primer

Deček, imenovala ga bom Martin, je učenec, ki ima primanjkljaje na posameznih področjih učenja, po odločbi mu pripadata dve uri dodatne strokovne pomoči specialnega pedagoga. Učenec je vključen v osnovnošolsko izobraževanje, v letošnjem šolskem letu obiskuje peti razred. Sedi v prvi klopi, redno obiskuje pouk, dneve dejavnosti in interesne delavnosti ter se vključuje v življenje in delo naše šole. Kadar ga srečam na hodniku, prijazno pozdravi. Je eden izmed 300 učencev naše šole. Od drugih se razlikuje le po tem, da imamo zanj tudi v tem letu pripravljen individualizirani program, saj je učenec prepoznani kot otrok s primanjkljaji na posameznih področjih učenja ter otrok z lažjo govorno-jezikovno motnjo. Na začetku šolskega leta smo tako člani strokovne skupine pripravili individualizirani program, v kateri smo poleg trenutnega stanja otroka zapisali še prilagoditve na ravni šole in razreda ter cilje.

Pod rubriko prilagoditve ima Martin med drugim zapisano tudi:

Prilagoditve pri preverjanju in ocenjevanju:

- Časovne prilagoditve v času usvajanja, utrjevanja, preverjanja in ocenjevanja znanja
- Podaljšan čas pri preverjanju in ocenjevanju znanja
- Preverjanje in ocenjevanje znanja individualno, zunaj razreda, v posebnem prostoru
- Poudarek je na ustnem preverjanju in ocenjevanju znanja.
- Preverjanje razumevanja navodil oz. vprašanj pri pisnih nalogah, možnost pomoči usmerjevalca
- Možnost opravljanja pisnega preverjanja in ocenjevanja znanja v dveh ali več delih (različni dnevi)
- Preverjanje in ocenjevanje znanja naj bo v jutranjih urah, ko je koncentracija še visoka.
- Pripomočke, ki jih uporablja pri pridobivanju znanja, sme uporabljati tudi pri preverjanju in ocenjevanju znanja.
- Pisni odgovori, ki se jih ne da razbrati, se vrednotijo šele, ko jih učitelj preveri ustno, pisna gradiva so oblikovno prilagojena: povečan in raven tisk, preglednost, dovolj prostora za odgovore.

Kadar ima učenec pisno ocenjevanje znanja, mu vse to zagotovimo. Izvajalec dodatne strokovne pomoči ob svojem tedenskem načrtovanju ur dodatne strokovne pomoči pregleda vsa napovedana ocenjevanja (dan in uro) ter prilagodi svoj urnik načrtovanemu ocenjevanju.

1. Učenca vpraša, ali bi želel pisati test ocenjevanja zunaj razreda. Prav tako mu ponudi možnost do 50 odstotkov podaljšanega časa pisanja z odmori, če jih učenec potrebuje. Običajno je odgovor da.
2. Z učiteljem pregledata termin, tj. dan in uro ocenjevanja, in ugotovita, ali je ustrezna glede na potrebe razreda in učenca. Včasih je pri učencih v odločbi zapisano, da se ocenjuje znanje v jutranjih urah, ko učenec še ni utrujen in je bolj zbran za delo. Prav tako z učiteljem pregledata, kaj ima učenec na urniku naslednjo uro, saj bo zaradi možnosti pisanja s podaljšanim časom del te ure odsoten. O verjetnosti izostanka od ure obvesti

učitelja, ki poučuje naslednjo uro, če seveda to ni razredni učitelj.

3. Z učiteljem tudi pregledata, ali ima test ustrezne prilagoditve (nekateri učenci imajo večje črke, drugi večji format lista, tretji prilagojeno besedilo nalog itn.).
4. Na dan pisnega ocenjevanja med odmorom stopi do učitelja, ki mu preda test, in gre v razred po učenca.
5. Učencu zagotovi miren prostor, možnost branja navodil, po potrebi usmerjanje, možnost odmora med pisanjem ter do 50 odstotkov podaljšan čas. Nekateri učenci imajo učitelja bralca, spodbujevalca.
6. Po končanem pisanju izvajalec dodatne strokovne pomoči odnese test učitelju in se z njim po pouku pogovori o tem, kako je šlo učencu, ali je potreboval usmerjanje, branje navodil, podaljšan čas, odmore idr.
7. Učenec se po končanem ocenjevanju vrne v razred, kjer nadaljuje pouk.

Učenec ne potrebuje nič drugega kot umiritev in odstranitev motečih dejavnikov ter zavedanje, da ima dovolj časa. Vse to mu zagotovimo, zato je uspešen, sledi delu razreda, ima povprečne ocene in napreduje tako kot sošolci.

Učenec je kljub primanjkljajem uspešno vključen v redno osnovnošolsko izobraževanje, vse, kar potrebuje za uspešno delo, je dobro sodelovanje strokovne skupine v zasedbi razrednik, starši, učitelj dodatne strokovne pomoči, dobro pripravljen individualizirani program ter šola, ki vključuje.

Sklep

Končam lahko na začetku. Vključujoča šola. Šola enakih možnosti s hkratnim upoštevanjem različnih potreb otrok. To je in mora ostati cilj vseh, ki se trudimo za dobrobit naših otrok.

Viri in literatura

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1). Ur. l. RS, 58/2011 z dne 22. 7. 2011.

Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami. Ur. l. RS, 88/2013 z dne 25. 10. 2013.

Nagode, A. (ur.). (2008). Učne težave v osnovni šoli: koncept dela. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.